

Γεωγραφίες

Αρ. 36 (2020)

Γεωγραφίες, Τεύχος 36, 2020

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ ΕΙΔΙΚΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Θανάσης Κίζος, Γιώργος Τσιλιμίγκας

Θ Ε Μ Α Τ Ι Κ Ο Α Φ Ι Ε Ρ Ω Μ Α

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ ΕΙΔΙΚΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ: ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ
ΤΟΠΙΟ: ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

Θανάσης Κίζος και Γιώργος Τσιλιμίγκας*

Το αφιέρωμα στις *Γεωγραφίες* είναι αφιερωμένο σε ζητήματα διαχείρισης και σχεδιασμού του ελληνικού τοπίου και έρχεται σε μια περίοδο στην οποία το θεωρητικό πλαίσιο και η πράξη του ελληνικού σχεδιασμού επιχειρεί να μεταβεί από την «ανακάλυψη» του τοπίου στη σταδιακή εισαγωγή του στο σχεδιασμό. Η προσπάθεια αυτή για την επιχειρησιακή θεώρηση του τοπίου αφορά από τη μια πλευρά υποχρεώσεις που προκύπτουν από την υιοθέτηση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο από την ελληνική πολιτεία και από την άλλη, μια γενικότερη αναγκαιότητα αλλαγής υποδείγματος και επανασχεδιασμού για τους σκοπούς και τα εργαλεία χωρικού και αναπτυξιακού σχεδιασμού.

Οι αλλαγές αυτές αφορούν:

(α) την προσπάθεια συμπερίληψης περισσότερων και διαφορετικών απόψεων για το σχεδιασμό σε διαφορετικά χωρικά επίπεδα. Από τη μια τεχνολογικές μεταβολές επιτρέπουν ευκολότερη καταγραφή απόψεων αλλά και αξιών και προτιμήσεων ευρύτερων κοινωνικών ομάδων για το χώρο. Οι αξίες και προτιμήσεις αυτές πολύ συχνά εκφράζονται μέσα από τοπία, τα οποία έτσι μετατρέπονται σε χώρους στους οποίους αποκρυσταλλώνονται διαφορετικές αξίες, αλλά δημιουργούν και χωρικά επίπεδα όπου οι διαφορές αυτές μπορούν να συγκεραστούν.

(β) την αναγκαιότητα να αξιολογηθούν οι χωρικές διαστάσεις πολύ διαφορετικών φαινομένων και διεργασιών. Εδώ και πάλι η έννοια του τοπίου με τις υλικές και άυλες διαστάσεις που περιλαμβάνει, προβάλλεται ως το κατάλληλο χωρικό επίπεδο για μια μεγάλη ποικιλία προσεγγίσεων σχεδιασμού και εφαρμογής χωρικών πολιτικών.

(γ) την αναγκαιότητα να αντιμετωπιστούν θέματα που σχετίζονται με την προστασία του τοπίου, και την αισθητική αξία «αγαθών» που αφορούν πέραν της υλικής διάστασης του χώρου και την άυλη, που περικλείει σύμβολα, νοήματα και ιδεολογίες.

Οι εργασίες που περιλαμβάνονται στο ειδικό αφιέρωμα αγγίζουν διαφορετικές διαστάσεις των παραπάνω, τόσο στην έρευνα, όσο και στο σχεδιασμό (ή την απουσία του) για το και μέσα στο τοπίο. Η φιλοδοξία και ο στόχος είναι να αναδειχθούν η ποικιλία των προσεγγίσεων και των διαφορετικών μεθοδολογικών, εννοιολογικών και πρακτικών επιλογών. Στο πλαίσιο αυτό, στην εργασία του Α. Γουργιώτη αποτυπώνεται κριτικά πώς το τοπίο ενσωματώνεται στις χωρικές αλλά και τομεακές πολιτικές των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης που έχουν κυρώσει την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο. Η ανάλυση αναδεικνύει τον καταλυτικό ρόλο του χωροταξικού σχεδιασμού για την προστασία και διαχείριση του τοπίου, αλλά και τη σημασία του τοπίου ως «ρυθμιστή» αναπτυξιακών και τομεακών πολιτικών. Εκτός από το γενικό αυτό πλαίσιο, εξετάζεται πώς το τοπίο ενσωματώθηκε στα Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια στην Ελλάδα, με μελέτη περίπτωσης το νέο Περιφερειακό Χωροταξικό Πλαίσιο της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Παρουσιάζεται η ρητορική και η νομική βαρύτητα και κατ' επέκταση η επιχειρησιακή

* Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Γεωγραφίας, Λόφος Πανεπιστημίου, Μυτιλήνη 81100, akizos@aegean.gr, gtsil@geo.aegean.gr

αποτελεσματικότητα των προτεινόμενων κατευθύνσεων, που αφορούν το τοπίο. Τέλος προτείνεται μια σειρά υποστηρικτικών μηχανισμών, που θα επιτρέψουν τη σύσταση υψηλής ποιότητας τοπίων.

Η εργασία των Βλάχου κ.ά. συνεχίζει την κριτική αυτή διερεύνηση με πεδίο αναφοράς τα αγροτικά τοπία της Ελλάδας. Οι συγγραφείς εξετάζουν από τη μια αγροτικές πολιτικές και πολιτικές ανάπτυξης της υπαίθρου της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και από την άλλη χωροταξικές πολιτικές και πολιτικές προστατευόμενων περιοχών. Εξετάζουν τις αναφορές σε αγροτικά τοπία και χαρακτηριστικά τους, αλλά και πολιτικές για τη συντήρηση ή και ενεργό προστασία χαρακτηριστικών του αγροτικού τοπίου. Τα ευρήματά τους αναδεικνύουν μια μάλλον αμυντική στάση των εξεταζόμενων πολιτικών που οδηγεί σε «μουσειοποίηση» ορισμένων αγροτικών ή/και ορισμένων χαρακτηριστικών τους, αλλά όχι μια ευρύτερη στόχευση να ενσωματωθεί το τοπίο και τα χαρακτηριστικά του σε πολιτικές ευρείας εφαρμογής και μεγάλης χρηματοδότησης. Φαίνεται ότι η περίπτωση του αγροτικού τοπίου είναι χαρακτηριστική της δυσκολίας ενσωμάτωσης μιας χωρικής έννοιας σε τομεακές κατά βάση πολιτικές, όπως είναι οι αγροτικές. Παραμένει έτσι ζητούμενο η περαιτέρω εργαλειοποίηση του τοπίου με την εισαγωγή συγκεκριμένων μετρικών και η αναγνώριση της σημασίας του και σε τομεακές και σε χωρικές πολιτικές.

Η εργασία της Θ. Τερκενλή αναφέρεται σε μια άλλη ειδική σχέση του τοπίου, αυτή με τον τουρισμό, με ειδική αναφορά σε νησιωτικά τοπία τουρισμού. Μέσα από μια κριτική γεωγραφική παρουσίαση της σχέσης τουρισμού και τοπίου, εξετάζει το πώς διαμορφώνονται και διαφέρουν αντιλήψεις και απόψεις δρώντων / εταίρων που σχετίζονται με τη διεπιφάνεια τοπίου και τουρισμού. Η εξέταση αυτή γίνεται για την τουριστική ανάπτυξη σε νησιωτικά τοπία, μέσα από μελλοντικά σενάρια μελλοντικής ανάπτυξης για δύο σύνθετες «μεταβλητές»: της τουριστικής κατανάλωσης τοπιακών πόρων και των επιπτώσεων στο τοπίο. Η προσέγγιση αυτή έχει πολύ μεγάλη σημασία για το σχεδιασμό και σε επίπεδο τοπίου, καθώς αναδεικνύει τις ευκαιρίες και τα όρια της συμπερίληψης τέτοιων – συχνά αντικρουόμενων – απόψεων στη σχεδιαστική πρακτική.

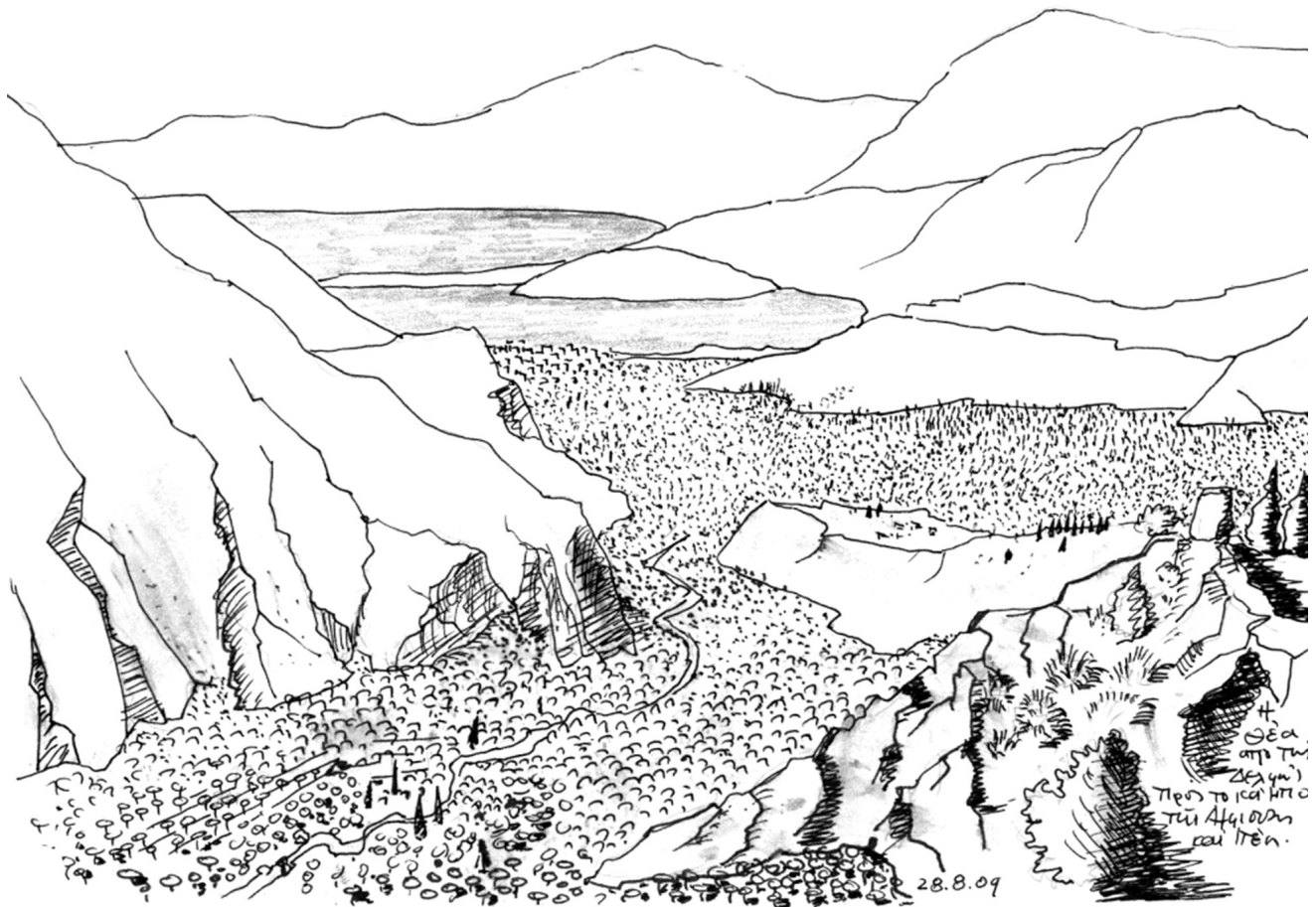
Οι Ε. Δερδεμέζη και Γ. Τσιλιμίγκας στην εργασία τους παρουσιάζουν ένα περισσότερο εφαρμοσμένο παράδειγμα, στην οποία το τοπίο θεωρείται ως αναπόσπαστο κομμάτι της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς ενός τόπου, ως το δυναμικό αποτέλεσμα φυσικών διεργασιών και ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Η εργασία εστιάζει την προβληματική της στη διαρκή μεταβολή των τοπίων, που κυρίως σχετίζεται με ανθρωπογενείς παραγωγικές δραστηριότητες και δράσεις. Σε αυτό το πλαίσιο, αναγνωρίζει ως κεντρικό ζήτημα την κατάλληλη χωροθέτηση των δομών, οι οποίες σχετίζονται με τις παραγωγικές δραστηριότητες, που χωροθετούνται στα νησιά, ώστε να μετριάζονται οι πιέσεις που ασκούν στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον. Έτσι, επιχειρείται η ποσοτική απόδοση και ποιοτική ερμηνεία της σχέσης της εξορμητικής δραστηριότητας με το νησιωτικό τοπίο και τον οικιστικό χώρο. Μελέτη περίπτωσης αποτελεί η Μήλος, νησί των δυτικών Κυκλάδων με ιδιαίτερη φυσική και πολιτισμική κληρονομιά και έντονη εξορμητική δραστηριότητα. Για τους σκοπούς της εργασίας οι εξορμητικές μονάδες του νησιού ταξινομήθηκαν ως προς τις επιπτώσεις τους στο τοπίο στη βάση κριτηρίων που αφορούν το μέγεθός τους, τις συνοδές δομές που απαιτούνται και την εγγύτητά τους με τη θάλασσα. Με μια μεθοδολογία που στηρίζεται στην ανάλυση ορατότητας, καταγράφουν την επίδραση που έχει η εξορμητική δραστηριότητα στο τοπίο του νησιού με έμφαση στον οικιστικό χώρο, τόσο εκτός όσο και εντός ορίων οικισμού. Τα αποτελέσματα ερμηνεύονται με βάση το χωροταξικό και πολεοδομικό σχεδιασμό της περιοχής για την ενσωμάτωση του τοπίου στο χωρικό σχεδιασμό σε τοπική κλίμακα.

Το κείμενο της Μ. Γούλα συνεχίζει από εκεί που ολοκληρώνεται των Δερδεμέζη και Τσιλιμίγκα για το παράκτιο τοπίο, προσφέροντας μια επανεκτίμηση της σχέσης της κοινωνίας με τις ακτές και το παράκτιο τοπίο. Η προσέγγισή της δεν αφορά την Ελλάδα αλλά οι παρατηρήσεις αντανακλούν τις γενικότερες επιπτώσεις στο παράκτιο τοπίο με άμεση χρησιμότητα και για τις ελληνικές ακτές. Μεγάλα τμήματα πληθυσμού σήμερα κατοικούν και επιθυμούν να ζουν μόνιμα δίπλα στη θάλασσα, που αποτελεί όμως και όριο μεταξύ διαφορετικών και αλληλοεπιδρώντων οικοσυστημάτων. Η συγγραφέας

χρησιμοποιεί τη συμβολική και άυλη δύναμη του τοπίου ως βοήθημα για την κατανόηση και κριτική αποδόμηση των γενικά αποδεκτών αξιών για τις ακτές και τις προκλήσεις που αναδύονται.

Τέλος, το κείμενο του Κ. Μανωλίδη για την εξιδανίκευση του τοπίου μέσα από φωτογραφίες έρχεται να τονίσει τον άυλο και έξοχα συμβολικό χαρακτήρα του τοπίου στην Ελλάδα, χρησιμοποιώντας ως αναφορά τις φωτογραφίες του Ηρακλή Παπαϊωάννου. Μέσα από μια ιστορική αποτίμηση των σταδίων της φωτογραφικής τοπιογραφίας στην Ελ-

λάδα, ο συγγραφέας από τη μια τοποθετεί δικαίως τη φωτογραφία ως το κατεξοχήν μέσο για την εδραίωση και διαιώνιση των αναπαραστάσεων του τοπίου. Ταυτόχρονα, σχολιάζει πολύ εύστοχα το πώς συνετέλεσε στις διεργασίες αυτοπροσδιορισμού του ελληνικού έθνους και κράτους. Αποτελεί ένα ιδανικό κλείσιμο για να αναδειχθούν οι προκλήσεις του πώς οι σχεδιαστικές (υλικές) και συμβολικές και άυλε διαστάσεις του τοπίου μπορούν να συμβιβαστούν.

Ο ελαιώνας της Αμφισσας και τα βουνά, σκίτσο Κωστής Χατζημιχάλης, 2009.